

Matěj Kotalík: Pojem chuligána a reflexe fenoménu chuligánství v Československu (1948-1969): právo, policie a publicistika. Praha, ÚHSD FF UK 2010, diplomová práce

Oponentský posudek

Diplomová práce Matěje Kotalíka se zabývá problematikou, jež dosud byla ve výzkumu českých a slovenských soudobých dějin probírána pouze okrajově. Analyzuje historii pojmu chuligánství a jeho společenskou roli v komunistickém Československu v prvním dvacetiletí jeho existence. Všímá si přitom tří zásadních oblastí formujících a současně reflektujících vývoj daného pojmu, tedy práva a právní vědy, policejní tematizace chuligánství i následné praxe a konečně celostátní publicistiky. Souhrně lze konstatovat, že autor si zdárně poradil s hlavními nástrahami daného tématu především jeho potenciální šíří i možnou konceptuální nejasností a tím i vágností zkoumaného předmětu. Výzkum, který přináší řadu cenných poznatků, jeho zpracování jakož i jazyková prezentace daného tématu si zaslouží označit za mimořádně zdařilé. Následné poznámky proto nemají sloužit jako meritorní kritika ale spíše jako podnět k diskuzi či pozdějšímu autorovu uvažování o dalším rozpracování problematiky.

Mezi četné silné stránky této práce patří široká obeznámenost autora s teoreticky zaměřenou literaturou v oblasti výzkumu soudobých dějin zejména dějin socialistických diktatur stejně jako dosavadních výzkumů k problematice tzv. chuligánství v některých jiných zemích bývalého socialistického bloku. Autor se inspiroje dnes velmi vlivným kulturně-sociálně bádáním o státním socialismu, které usiluje o vyvážení výzkumu doposud příliš jednoznačně zaměřeného na dějiny moci a mocenských praktik perspektivou historických aktérů resp. analýzou interakcí a polem vyjednání mezi „systémem“ a „skupinami“ resp. „jednotlivci“. Jde o směr historiografie, který se metodicky rozvinul hlavně v německém výzkumu dějin NDR a americko-ruském výzkumu sovětského stalinismu a dnes už prakticky celých dějin SSSR. Vedle této v autorově vlastním historickém myšlení dominantní tradice ovšem práce zohledňuje také některé vybrané sociologické koncepty, konkrétně pojmy anomie a subkultury, které pomáhají tematizovat samotný problém tzv. chuligánství ale též kategorizovat dobové odborné ale i publicistické reflexe tohoto jevu.

Myslím, že autor se vzhledem k šíří tématu a absenci domácí sekundární literatury správně rozhodl pro užší vymezení předmětu svého zkoumání a omezil je na vývoj pojmu chuligánství (na rozdíl od fenoménu chuligánství) a jeho dobových reflexí. To jej však možná mělo vést k obohacení jeho vlastní (bezesporu jinak bohaté) metodologické základny o jiný směr historiografického bádání, totiž dějiny pojmů, jež prošly v evropské historiografii už od dob prvních prací tzv. cambridgeské školy (Skinner, Pocock) či německých *Begriffsgeschichte* (Koselleck) značným vývojem a mohou proto sloužit jako příhodné teoretické zrcadlo vlastní empirické práce na dějinách konkrétních historických pojmů v konkrétním geograficko-historickém prostředí.

Taková inspirace by totiž autorovi pomohla lépe reflektovat otázku „sociální konstrukce reality“ v případě pojmu chuligánství. Autor se sice – podle mého názoru správně –

intuitivně přiřklání k realistickému (koselleckovskému) pojetí dějin pojmu stavícím na kontrastu „událostí“ a „pojmu“, který umožňuje posoudit kapacitu pojmů reprezentovat či či naopak přetvářet realitu. Avšak zároveň z řady jeho hodnocení i pramenných citací velmi často vyplývá silná „sociálně-konstruktivistická“ perspektiva. Především by ale lepší výbava z teorie dějin pojmů napomohla autorovi vyvarovat se jisté sociálně-historické jednostrannosti v jinak bohatě doložené historii pojmu chuligánství v Československu. Mikrohistorická či každodennostní dějinná perspektiva, k níž Kotalík evidentně tíhne, totiž nemůže dostatečně vysvětlit vývoj politicko-sociálních či politicko-kulturních pojmů. Analýza aktivního vytváření vlastního smyslu (Eigen-Sinnu) je účinná v sociální rovině interakce jednotlivce a systému, k té se však autor dostává jen zřídka, neboť jeho hlavní doménou jsou specifické diskurzivní pole jako je právo, kriminologie a jistá část veřejné kulturně-politické debaty, nikoliv každodennost chuligánství. A zde viditelně v některých ohledech chybí dva základní parametry dějin pojmů, tj. genealogická perspektiva a zohlednění širšího, především politicko-kulturního kontextu.

M. Kotalík přesvědčivě dokládá trajektorii pojmového transferu „chuligánství“ z prostřední Sovětského svazu do Československa v polovině 50. let a jeho etablování jako represivního nástroje práva resp. prostředku stabilizace politického řádu. Zároveň však při pojednávání právního diskurzu sám poukazuje na skutečnost, že hlavní československou právní kategorií v tomto ohledu nebylo chuligánství, nýbrž výtržnictví. Nemaje dostatečné právně-historické vzdělání mohu se pouze domnívat, že kategorie výtržnictví (platná samozřejmě i v dnešním právním systému) má ovšem v dějinách československého resp. rakouského práva mnohem delší tradici, jež však není v práci zohledněna. V tomto ohledu zůstává přesvědčivý pouze transfer pojmu „chuligánství“ zatímco u právní normy výtržnictví je nejasná míra jejich domácího původu resp. importu.

Z toho vyplývá i další, myslím že nejzávažnější, problém. Totiž absence širšího politicko-kulturního a ideologického kontextu. Autor ve své práci ukazuje pojem chuligánství hlavně v jeho sociálně-politické úloze, nikoliv však v myšlenkovém zakotvení a diskurzivní závislosti na dobovém marxistické-leninském politickém projektu a jeho nezanedbatelné vývojové dynamice (od diktatury proletariátu k socialismu s lidskou tváří). Skutečnost, že se dějiny pojmu chuligánství odehrávají ve stranické komunistické diktatuře, je sice čtenáři z díkce pramenů zřejmé, avšak jak se v tomto ohledu odlišuje socialistická diktatura od jiných moderních států, jež všechny bez výjimky jsou primární disciplinační, represivní a koneckonců též vychovatelsky-patronizující silou, není jasné vůbec. Řečeno konkrétně, jak se například ve vztahu k chuligánství, jeho konceptualizaci a represi lišilo tehdejší lidově demokratické Československo od sousední Spolkové republiky Německo?

Bylo by nefér autorovi vypočítávat, jaké všechny prameny a oblasti nezohlednil. Přesto se domnívám, že nastínění souvislostí vývoje reflexe chuligánství zejména s dobovým vývojem marxistické teorie státu, socialistického práva, ale též změnami paradigmatu socialistické pedagogiky (klíčové pro pochopení podstaty „výchovné diktatury“) by práci významně prospělo. Bez toho M. Kotalík, který se v úvodu své práce vymezil vůči zjednodušujícím pohledům teorie totalitarismu, nechtěně otevírá cestu podobně

zjednodušujícím explanačním modelům, když např. jistou liberalizaci, interdisciplinaritu a edukativní reorientaci v právní vědě ve vztahu k chuligánství implicitně vysvětluje jako autorskou inovaci či dokonce vlastní dynamiku právní kategorie (s. 79), ačkoliv šlo zjevně o zrcadlení obecného vývoje tehdejší československé právní vědy jako jedné klíčových oblastí legitimizujících projekt komunistické reformy. (V tomto ohledu by stálo za to, aby autor zohlednil některé existující práce z dějin práva z poslední doby, jako např. monumentální, byť v některých svých aspektech nikoliv neproblematické Komunistické právo v Československu z roku 2009). Právní věda, publicistika a patrně též – byť možná v menší míře – kriminalistika, nebyly v 50. a 60. letech pouze použitelnými nástroji státu vůči společnosti, nýbrž každá sama o sobě též představuje svébytnou oblast sociální konstrukce reality a tedy i pole, na němž – kromě osobních rivalit a sporů - usilují o své prosazení a legitimitu různé politické projekty a vidění světa.

Navzdory těmto svým polemickým poznámkám považuji diplomovou práci M. Kotalíka za velmi zdařilý badatelský a literární výkon, který může sloužit jako základ dalšího výzkumu tohoto problému v českých a československých soudobých dějinách. Hodnotím ji jako výbornou a stavím se bezvýhradně za její přijetí.

PhDr. Michal Kopeček, PhD.
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.v.i.

